

ської: «Ой піду я молодейка [та] темнейким лісом/ Що я маю робитоїки з зеленейким вівсом/ Ци мені'го покосити, ци мені'го жати,/ Ци мені ся віддавати, ци маю рік ждати» [6, 219]; «Ой піду я, піду горою долиною,/ Чей же я найду ружу з калиною./ Ци ружу рвати, ци калину ламати,/ Ци замуж іти, ци дівкою гуляти» [6, 58].

Палітру нетрадиційних уснopoетичних символів збагачує також наступний образ: «На моїй загороді **часнички** ся плетуть:/ Які файні дві панійки за ручки ся ведуть!» [4, 194].

Отже, народні балади, що були зібрані і записані В.Гнатюком наприкінці XIX – на початку ХХ ст., стали вагомим внеском у скарбницю фольклористичних надбань україністики. Своєрідність їх тематики, характер і специфіка народнопоетичної символіки і сьогодні становлять значний науковий інтерес, не втрачають пізнавального значення і художньо-естетичної цінності.

### Література

1. Українська народна словесність (в справі записів українського етнографічного матеріалу)// В кн.: Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість. – К., Наукова думка, 1966.
2. Яценко М. Феноменально щасливий збирач/ Українські народні пісні в записах В. Гнатюка. -К., 1971.
3. Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних// Франко І. Вибрані статті про народну творчість.
4. Українські народні пісні в записах В. Гнатюка. – К., 1971.
5. Балади. Кохання і дошлюбні взаємини. – К., 1987.
6. Українські народні пісні в записах Євгенії Ярошинської. – К., 1972.

Галина Микитів  
Запорізька

## СИМВОЛИ РОСЛИН І ПТАХІВ В «УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСНЯХ В ЗАПИСАХ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА»

«Українська пісня – це геніальна поетична біографія українського народу. Це історія українського народу, народу-трудівника, народу воїна, що цілі віки бився як лев, за свою свободу, що цілі віки витрачав усю свою силу, свою кров, своє життя, як казав великий Шевченко, «без золота, без каменю, без хитрої мови» на виховування у боротьбі свободи, права на повноцінне життя, на виявлення в житті своїх здібностей!..» [1, 360-361]

У системі народної поетичної мови разом із ритмікою, римою, емоційно-забарвленою лексикою та іншими художніми засобами використовуються символи, які допомагають розкрити думки й почуття, відтворити картини реального світу, людських переживань, створити особливу емоційну атмосферу.

Символічного значення у народній поезії в першу чергу набувають образи рослин і птахів. І не дивно, оскільки народ, створюючи пісню, старався передати красу оточуючого саме за допомогою природи.

У збірці «Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка» зустрічаються образи рослин і птахів, що набувають символічного значення залежно від контексту і допомагають краще зрозуміти зміст тієї чи іншої пісні.

Зупинившись на рослинній символіці, відзначимо, що вона найрізноманітніша. Це рута і мак, явір і дуб, калина і билина.

Рута, яка цвіте, виступає символом дівчини, а епітет «зелененька» вказує на молодість:

*Бо то рута жовто цвіте, сама зелененька,  
Як дівчину не любити, коли молоденька.* [2, 85]

Таке ж семантичне навантаження має образ-символ маку, що процвітає. Він також є символом тілесної, зовнішньої краси, сили, характеризує зовнішність:

*Я ю молоду взяв  
Так, як мак процвітав...* [2, 107]

Здавна опоетизована й оспівана в народній творчості калина. Багатозначність цього символу зумовлена метафоризацією ознак цієї рослини, іншими словами, подібністю, яку наші далекі предки вбачали між особливостями калинового дерева і станом людини, її почуттями. Перш за все, це символ дівчини, здебільшого молодої.

*Калино, калино, чом не процвітасиш?  
Молода дівчина, чо сидиш думасиш?* [2, 101]

В іншій пісні калина виступає символом туги, журби:

*Ой зацвіла калиночка в лузі,  
Ой чо-с мос серденько у тузі* [2, 113]

Або:

*Ой зацвіла калиночка в лузі,  
Чогось моя головонька в тузі* [2, 133].

А ходити в ліс по калину означає шукати зустрічі з милим:

*Ходила дівчина у ліс по калину,  
Блудила дівчина сім день і годину* [2, 100].

Символ «калина» часто об'єднується з іншим символічним образом – «малина». Одна із причин такого тісного поєднання – їх римована форма, що особливо важливо у заспівах пісень:

*Калина-малина, молода дівчина  
Всю нічку не спала, дрібний лист писала  
Та й до того козаченка, що вірю кохала [2, 100].*

Жіночим образам-символам у збірці «Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка» протиставляються чоловічі образи дерев і птахів – сокіл, орел, ворон, явір і дуб.

Сокіл, що виступає символом милого, коханого, часто зустрічається у фольклорі з епитетом «сивий»:

*Ой там мій милій, як сокіл сивий, із іншими разомовляє [2, 92].*

І ще:

*Ой біда та й жура!  
Нема моого сокола.  
Нема моого милого,  
Гірко мені без нього [2, 107].*

Образ-символ явора вживається на позначення молодого хлопця, жовняра:

*Стойть явір над водою, в воду похилився,  
Сидить жовнір в темокгавзі, дуже зажурився [2, 136].*

Спостерігається і використання образного паралелізму:

*Ой ти, дубе кучерявий, лист на тобі рясний,  
Ти, козаче молодецький, словами прекрасний [2, 202].*

В іншому випадку бачимо, як символ орла зустрічається в прямому значенні, називаючи чоловіка:

*Де ти ідеш, іце поїдеш, ти, мій сивий орле,  
А хто ж мене молодецьку, до себе пригорне? [2, 93].*

Символіка зозулі в українських народних піснях також дуже різноманітна. Це символ суму та вдівства; провісниця весни і водночас смерті; нещастя; туги за життям; минулим; віщування [3, 56]

Символічну роль відіграють і дієслова-присудки, що виступають при тих чи інших образах. Наприклад, кукання зозулі – залежно від контексту – набуває певного символічного значення:

*Кукала зозуля, в саду гніздо в'ючи,  
Плакала дівчина, за старого йдути [2, 108].*

В іншому випадку паралелізм «закувала-заплакав» характеризує стан героя:

*Закувала зозуленька на панськім острозі*

*Та й заплакав бідний жомнир в уланській дорозі [2, 132].*

Поширеним образом-символом птаха в українських народних піснях загалом і зокрема у збірці «Українських народних пісень в записах Володимира Гнатюка» є *ворон* – символ біди, нещастя, суму:

*Над тов кровцев ворон кряче,*

*Над жомнияром мати плаче [2, 170].*

Найчастіше символ ворона вживається з епітетом «чорний». Роль символічних епітетів кольору залежить від структури символу, його визначеності і однозначності.

Підсилюючу, ситуативно визначальну функцію епітет виконує в тому разі, коли і без нього символ містить у собі поетично-художнє значення. Епітет у цьому випадку є складовою аналітичною частиною образу й одним із його можливих природних варіантів.

*Любилися двос дітей сердечно,*

*Присудив їм господь розстатись конечто.*

.....

*Коло дівчини отець, мати плаче,*

*А над жомнияром чорний ворон кряче [2, 151].*

Зупинимось ще на образі *билини* – символові страждання, самотності, запустіння:

*Ой брала, брала, льону не дібрала,*

*Пішла, в чистім полі билишков зістала [2, 206].*

Художній зміст билини повністю збігається з народним розумінням цього образу.

Поетичні символи в народних піснях виконують важливу композиційну функцію, з урахуванням їх значення створюються пісні шляхом використання сюжетно-образного паралелізму.

Поетичні символи входять в зачин, котрий є своєрідним емоційним узагальненням конкретного змісту пісень. Не втрачаючи свого традиційного значення, символічні картини органічно входять в сюжет пісні, допомагаючи краще зrozуміти саму пісню.

Символи відтворюють і характеризують людину в різні періоди життя, найважливіші події, найсильніші переживання, почуття, а також важливі суспільно-політичні події та естетичні категорії дійсності.

### Література

1. Довженко О.П. Народна пісня// Українські письменники про літературу та мову. – К., 1961. – С.360-361.
2. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка. – К., 1971.
3. Потапенко О.І., Дмитренко М.К. Словник символів. – К., 1997. – С.50.